

Kristijan JURAN, Stari i novi stanovnici Šibenika i njegovih predgrađa u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik, 2017., 360 str.

Proučavanje demografske i susljedno tome društvene povijesti može se smatrati jednom od ključnih sastavnica u rekonstruiranju razvojnih procesa većih ili manjih geografskih cjelina. Kristijan Juran tom se problematikom, ponajprije kada je riječ o šibenskom kraju, bavi već niz godina, a rezultat toga su prethodno objavljene knjige i znanstveni radovi.

Knjiga koja se ovdje predstavlja rezultat je autorovih sustavnih istraživanja spisa iz Biskupskoga arhiva u Šibeniku, spisa iz Arhiva samostana sv. Lovre u Šibeniku te fondova u Državnom arhivu u Zadru (primjerice, Bilježnici Šibenika), a u fokusu su popisi stanovnika šibenskih gradskih i prigradskih župa s kraja 17. i početkom 18. stoljeća (Grad, Varoš, Crnica, Dolac, Mandalina). Poticaj za izradbu knjige bio je i prigodničarski – 2017. godine proslavljena je 950. obljetnica prvoga spomena Krešimirova grada. Razdoblje koje obuhvaća knjiga obilježeno je mletačko-osmanskim ratovima i haranjem kuge, što je u konačnici dovelo do gotovo potpune demografske preobrazbe Šibenika i naselja u njegovu kontinentalnom okružju. Znano je da su sredinom 17. stoljeća šibenska predgrađa Varoš, Crnica i Mandalina, a u velikoj mjeri i Dolac, napučena prebjeglim morlačkim stanovništvom iz osmanskoga zaleđa (Petrovo polje, Promina, Miljevci i Zagora). Manje su poznate demografske preobrazbe tijekom i nakon Morejskoga rata (1684. – 1699.) te su popisi koje autor ovdje analizira u velikoj mjeri osvijetlili tijek i posljedice tih migracijskih procesa.

Na samome početku knjige, uz »Sadržaj« (5-6), kratak je »Uvod« (7) u kojem nas autor uvodi u temeljnu okosnicu ove studije, naglašavajući važnost raščlambe popisa stanovništva za bolje razumijevanje demografskih i društvenih sastavnica povijesti šibenskoga kraja.

Prva cjelina (»O literaturi, izvorima i metodologiji«, 9-15) pregledan je osvrt na dosadašnje spoznaje povjesničara koji su se bavili stanovništvom grada Šibenika i okolice kroz njihovu srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest (Krsto Stošić, Ante Šupuk, Ivan Ostojić i drugi), kao i na ovdje obrađene popise stanovnika Šibenika i prigradskih župa od 1684. do 1713. godine. Uz navedene popise, koje autor opisuje prema godinama njihova nastanka, uporabnoj vrijednosti i strukturiranosti, od velike su pomoći u istraživanju bili i dodatni izvori iz matičnih knjiga, vizitacija i spisa šibenskih bilježnika navedenoga vremena. U završnom dijelu te cjeline ukazuje se na antroponomastičke i genealoške probleme pri pripremi rukopisa, a s kojima se susreću u svojim područjima istraživanja i drugi znanstvenici. Npr. kako i da li prevoditi talijanska ili latinska imena i prezimena, problemi svrstavanja osoba koje imaju isto prezime, a nisu ista obitelj i slično.

Druga cjelina (»Šibensko društvo u drugoj polovici 17. stoljeća«, 17-21) uvid je u vojno ozračje na šibenskome području tijekom Kandijskoga rata i Morejskoga rata, kada se šire šibensko područje zateklo na demografskoj prekretnici. Uz osvrt na društvene strukture u gradu i predgrađu, ovdje je posebno dragocjen i drugim istraživačima vrlo uporabljiv tabelarni pregled brojčanoga kretanja stanovništva od 1585. do 1726. godine.

»Doseljavanje Morlaka u Šibenik i njegova predgrađa« (23-50) poglavlje je u sklopu kojega autor naznačava pojedine etape useljavanja novopridošlog stanovništva u šibenski kraj te ih izravno povezuje uz ratna zbivanja na tom i širem prostoru. Obrađuju se skupine

Morlaka usmjerene u pravcu Vranjica i Klisa, problematika podrijetla protuosmanskoga ratnika Vuka Mandušića te donosi vrlo podroban popis kapetana, harambaša i drugih zaslužnih šibenskih Morlaka koji se spominju u spisima generalnih providura prilikom novačenja, dodjeljivanja plaće i (ili) drugih mjesečnih nadoknada i nagrada za njihove vojne zasluge. U završnome dijelu te cjeline autor se bavi sudjelovanjem Morlaka u Morejskom ratu, kao i Morlacima grčkoga obreda.

Središnji je dio knjige »Pregled obitelji i rodova prema popisima 1684. – 1713.« (51-265). Obrađene su i popisane osobe prema pojedinim obiteljima i to zasebno za svaku prostorno-demografsku cjelinu: Grad, Dolac, Varoš s Crnicom i Mandalinu. Iz te iznimno vrijedne baze podataka izostavljene su redovničke zajednice, kao i osobe kojima se prezime ne navodi ili ga nije moguće prepoznati. Uz svaku se obitelj (poredane abecednim redom) navodi osoba koja ga je nosila, godine spominjanja u izvorima, kontekst (svrha) ubilježbe, mjesto stanovanja, zanimanja, obiteljske veze te drugi relevantni podatci ukoliko su oni u izvoru bili sadržani. Najviše je stanovnika, dakako, bilo zabilježeno u samom gradu, a bitno manje u prethodno navedenim šibenskim predgrađima. U ovoj opsežnoj bazi podataka, temeljenoj na kombiniranju raznih izvora i postojećih historiografskih spoznaja, saznajemo za onodobne šibenske plemićke obitelji, ugledne građane, više i niže vojne časnike, trgovce i obrtnike najširih specifikacija, parune brodova, mornare i ribare, klesare i zlatare, a podatci pružaju i izvrstan uvid u mjesta podrijetla novopridošlih stanovnika, od šibenskoga kopnenog i otočnog zaleđa preko drugih dijelova Dalmacije i Istre do Bosne i Hercegovine, Veneta, grčkih otoka i germanskih zemalja.

Cjelina »Miscellanea« (267-285) započinje poglavljem u kojem se donose saznanja o pojedincima i obiteljima koje nisu zabilježene u popisima od 1684. do 1713. godine, a za koje drugi izvori svjedoče da su upravo u to vrijeme obitavale u Šibeniku. Utvrđuje se, nadalje, socijalna topografija, odnosno razmještaj stanovnika prema šibenskim župama ili »kontradama« (predjelima) te iz toga saznajemo da su tadašnje gradske župe od druge polovice 16. stoljeća bile one sv. Benedikta, Sv. Duha, sv. Grgura, sv. Krševana, sv. Marije Nove (sv. Marije »od Zelene doline«), Svih svetih i Svetog Trojstva. Zasebno se obrađuju pojedine društvene i profesionalne skupine (plemići, neplemićka gospoda, obrtnici, težači), kao i neke – prema mjestu podrijetla – specifične useljeničke skupine (Židovi, Bugari, useljenici iz Bosne i Hercegovine i drugi).

U »Zaključnom osvrtu« (287-288) još se jednom naglašava kako je ključno razdoblje šibenske demografske povijesti omeđeno početkom Kandijskoga rata (1645.) i završetkom Morejskoga rata (1699.). Tijekom toga vremena Šibenik je proživio dugotrajnu osmansku opsadu (1646.), dvije pohare kuge (1649. i 1690.), eksploziju barutane (1663.) i velika stradanja stanovništva uslijed dugotrajnih i iscrpljujućih ratova, gladi i neimaštine. Pritom je najpogubnije posljedice ostavila kuga 1649. godine, koja je u smrt povela oko tri četvrtine šibenske populacije. Razvidno je, nadalje, da se nova demografska slika Šibenika odražava u sačuvanim popisima od 1684. do 1713. godine, koji s jedne strane pokazuju čvrsto ukorjenjivanje morlačkih prebjega u šibenskim predgrađima, a s druge primjetnu neustaljenost gradskoga stanovništva.

U »Prilozima« (289-345) se donosi pregled stanovnika prema popisima 1684. – 1713. godine za grad Šibenik, Dolac, Varoš i Crnicu i Mandalinu, pregled Morlaka grčkoga obreda te popis birača rektora crkve sv. Lovre u Morinju 1699./1700.

Na kraju knjige sadržano je »Kazalo toponima« (347-352), popis izvora i literature (353-357) i sažetak na engleskom jeziku (359-360).

Knjiga Kristijana Jurana donosi nam brojne nove podatke o stanovništvu Šibenika i njegovih predgrađa u drugoj polovici 17. i početkom 18. stoljeća. Posebna je pozornost usmjerena na interakciju staroga i novopridošloga žiteljstva te stoga ova monografija – uz nepopitnu vrijednost za povijesnu demografiju – ima i neprijeporno važno mjesto u kontekstu iščitavanja onodobnih društvenih odnosa u tome dijelu Dalmacije. Popis obitelji i pojedinaca konkretan su i iznimno vrijedan izvor za proučavatelje šibenske povijesti ranoga novovjekovlja, a kako su se brojna prezimena održala i do danas, svakako će ovo štivo biti i suvremenim Šibenčanima korisno i rado čitano.

Lovorka Čoralić